

ЭКОНОМИКА
ECONOMICS
ЭКОНОМИКА

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК БАНКТИҢ ЖАҒАНДЫҚ КРЕДИТТЕУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ
РӨЛІ

**Баубек
СОМЖҮРЕК**

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры м.а., тарих ғыл.к., қауымдастырылған профессор, Нур-Султан, Қазақстан, somzhurek@gmail.com

**Раушан
ЕЛМҰРЗАЕВА**

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, с. ғ.д., Нур-Султан, Қазақстан, relmurza@yandex.ru

**Нуржанат
ТАЛАПОВА***

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультетінің 2 курс магистранты, Нур-Султан, Қазақстан, talapova.17@mail.ru

<https://doi.org/10.52123/1994-2370-2021-76-1-58-71>

ӨОЖ 327.3

ҒТАХТК 11.25.47

Аңдатпа. Бұл мақалада 1944 жылы құрылған Халықаралық қайта құру және даму банкі мен 1960 жылы құрылған Халықаралық даму қауымдастығы, яғни осы екі мекеме арқылы кредиттік қызмет көрсететін, халықаралық ірі қаржы институты Дүниежүзілік банктің құрылымы мен жаһандық кредиттеу жүйесіндегі рөлі және соңғы жылдардағы жұмыс ерекшелігі сипаттады. Құрамына 200-жуық мемлекетті біріктіретін Дүниежүзілік банк құрылымы әлемнің қаржы жүйесінде атаулы орын алады. Өйткені инвестициялық несиелер және даму мақсаттары үшін несиелер әлемнің дамушы және артта қалған елдерін қолдаушы қаржы көзі. Халықаралық қайта құру және даму банкі мен Халықаралық даму қауымдастығының әртүрлі аймақтар бойынша мемлекеттерге 2016-2019 жылдар аралығында берілген несиелендіру көрсеткіштері зерттеу объектісі болып табылады. Мақалада салыстырмалы зерттеу әдісі қолданылады. Нәтижесінде халықаралық қаржы ұйымының іске асырған жобаларына жеткілікті түрде баға беріледі.

Түйін сөздер: Дүниежүзілік банк, кредиттік қызмет, Халықаралық қайта құру және даму банкі, Халықаралық даму қауымдастығы, гранттар, коронавирус, пандемия, облигация.

JEL коды: F59

Аннотация. В данной статье описываются структура и роль крупнейшего международного финансового института Всемирного банка, предоставляющей кредитные услуги через два учреждения, Международный банк реконструкции и развития, созданный в 1944 году, и Международная ассоциация развития, созданная в 1960 году, в системе глобального кредитования и специфика работы последних лет. Структура Всемирного банка, объединяющая около 200 государств, занимает заметное место в финансовой системе мира. Поскольку инвестиционные кредиты и кредиты для целей развития являются источником финансирования для развивающихся и отстающих стран мира. Объектом исследования являются показатели кредитования, предоставленные Международным банком реконструкции и развития и Международной ассоциацией развития государствам по различным регионам в период с 2016 по 2019 годы. В статье используется метод сравнительного исследования. В результате будет дана достаточная оценка реализованным международной финансовой организацией проектам.

Ключевые слова: Всемирный банк, кредитная деятельность, Международный банк реконструкции и развития, Международная ассоциация развития, гранты, коронавирус, пандемия, облигация, debenture stock.

JEL код: F59

Abstract. This article describes the structure and role of the largest international financial institution, the World Bank,

* Хат-хабарларға арналған автор: Н. Талапова, talapova.17@mail.ru.

which provides credit services through two institutions, the International Bank for Reconstruction and Development, established in 1944, and the International Development Association, established in 1960, in the global lending system and the specifics of recent years. The structure of the World Bank, which unites about 200 countries, occupies a prominent place in the financial system of the world. Since investment and development loans are a source of financing for the developing and lagging countries of the world. The object of the study is the credit indicators provided by the International Bank for Reconstruction and Development and the International Development Association to States in various regions in the period from 2016 to 2019. The article uses the method of comparative research. As a result, a sufficient assessment of the projects implemented by the international financial organization will be given.

Key words: World Bank, credit activity, International Bank for Reconstruction and Development, International Development Association, grant, coronavirus, pandemic.

JEL code: F59

Кіріспе. Бүгінде орнықты дамуды қамтамасыз етуге ұмтылатын елдер бұрын-соңды болмаған сын-тегеуріндерге тап болып отыр. COVID 19 пандемиясы адамдардың өміріне, табыс көздеріне және жалпы экономикаға қауіп төндіреді, бірнеше онжылдықта қол жеткізілген экономикалық прогресті, кедейліктің төмендеуін, адам дамуындағы жетістіктерді жоққа шығарады. Соңғы онжылдықтарда әлемдік қауымдастық аса кедейлік деңгейін төмендету үшін көп жұмыс жасады, алайда 2030 жылға қарай оны жою мақсатына жету коронавирус басталғанға дейін де күмән тудырған болатын, ал 2020 жылы пандемия тағы 100 миллион адамды аса кедейлікке душар етуі мүмкін. Сонымен қатар, 2030 жылға қарай әлемдегі ең кедей халықтың үштен екі бөлігіне дейін тұрақсыздық, қақтығыстар мен зорлық-зомбылық (ТҚЗ) орын алған аудандарда шоғырлануы мүмкін.

Дүниежүзілік банк елдермен тығыз қарым-қатынас жасап, қажет болған жерде көмек көрсетеді. Әр түрлі өңірлер мен салаларда жинақталған жұмыс тәжірибесі мен біліміне сүйене отырып, Банк қаржыландыруды нақты деректер негізіндегі терең талдаумен және экономикалық саясатты қолдаумен толықтырады: бұл елдерге олардың даму саласындағы басым міндеттерін шешуге көмектеседі және идеялар мен озық тәжірибе алмасуға ықпал етеді. Біз 2019 жылғы желтоқсанда жоғары сенім білдірілген және оның қаражатын толтырудың соңғы үш жылдық циклі аясында 82 млрд АҚШ долл. көлемінде қаржыландыру ұсынылған, ХДҚ желісі бойынша кедей елдерге қолдау көрсетуді кеңейтудеміз. Біз ХДҚ-ын несиелеу критерийлеріне сәйкес келетін елдерде, сондай-ақ ТҚЗ-тан зардап шеккен елдерде өзіміздің қатысуымызды

кеңейтуді жалғастырамыз, дегенмен әлеуметтік қашықтық талаптары біз мүдделері үшін қызмет ететін клиенттермен және адамдармен жұмыс жасауда бұрын белгісіз болған проблемаларды тудыра бастады (*Annual report, 2020*).

Дүниежүзілік Банктің қызметі әлемнің 145 елінде жүзеге асырылады. Біздің клиент-елдердегі қатысуымыздың кеңеюі Банкке біздің осы елдердегі серіктестеріміздің қажеттіліктерін жақсы түсінуге, олармен тиімді ынтымақтасуға және оларға біздің қызметтерімізді жедел көрсетуге мүмкіндік береді. Ел бойынша директорлар мен менеджерлердің тоқсан алты пайызы және банк қызметкерлерінің 46 пайызы алты географиялық аймақтың әрқайсысында орналасқан елдерде жұмыс істейді. Келесі бөлімде біз 2020 қаржы жылында елдерге көрсеткен қолдаудың көрнекі мысалдары келтірілген.

Зерттеу әдістері. Зерттеу әдістемесі - бұл алынған факторлар объективті білімнің нақты және тұрақты негізі бола алатындығын анықтайтын ғылыми зерттеу ережелерінің жүйесі. Зерттеудің ақпараттық базасы болып Дүниежүзілік банктің жылдық есебі мен қаржылық есептері табылды.

Мақаланы жазу барысында зерттеудің теориялық әдістері яғни талдау, синтез, дедукция, ұқсастық әдістері пайдаланылды. Сонымен қатар алға қойылған міндеттерді шешу үшін шешу үшін жалпы ғылыми әдістерді қолданумен қатар салыстырмалы көрсеткіштерді талдау, логикалық жүйелеу және статистикалық әдістер, графикалық ақпаратты интерпретациялау әдістері қолданылды.

Негізгі бөлім. Экономиканың жаһандануы қаржы жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде әлемдік банк жүйесінің

дамуына айтарлықтай әсер етеді. Жаһандану жағдайында банк құрылымдары корпоративтік ресурстар ағындарының қозғалысына әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар ұлттық және халықаралық деңгейлерде несиелік қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Халықаралық деңгейдегі ірі банк құрылымдары халықаралық банк операцияларына, соның ішінде басқа елдердің банктерімен консорциумдар ұйымдастыруға тікелей қатысады. Осындай үйлестірушілердің бірі халықаралық кредиттік нарық институционалдық құрылымында ерекше орын алатын Дүниежүзілік банк тобы (*Самодурова, 2015*).

Дүниежүзілік банк - екі мекеме: Халықаралық қайта құру және даму банкі (әрі қарай - ХҚДБ) мен Халықаралық даму қауымдастығы (әрі қарай - ХДҚ) арқылы кредиттік қызмет жүргізеді. ХҚДБ 1944 жылы АҚШ-тың Бреттон-Вудс қаласында өткен Халықаралық Валюта-қаржы конференциясының шешіміне сәйкес құрылды. ХҚДБ-ның штаб-пәтері АҚШ-тың Вашингтон қаласында орналасқан. ХҚДБ құрылған кезде оның құрамына 38 мемлекет кірді, ал 2019 жылы олардың саны 189 жетті (*Labunska, 2015*).

Халықаралық даму қауымдастығы 1960 жылы ХҚДБ филиалы ретінде құрылды. ХДҚ-ға мүше мемлекеттердің саны 2019 жылы 163-ке жетті. Мамандандырылған мекеме ретінде ол Біріккен Ұлттар жүйесіне жатады. ХҚДБ –ның жоғары басқарушы органы - Басқарушылар Кеңесі, әдетте, АҚШ-тың жоғары іскер топтарының өкілі. ХҚДБ-ның атқарушы органының 24 мемлекет пен басшылықты Президент атқаратын Директорлар кеңесі құрайды. ХДҚ басшылығын ХҚДБ-мен бірдей органдар жүзеге асырады.

ХДҚ көп жағынан ХҚДБ-дан ерекшеленбейді. Екі ұйым да даму жобаларын қаржыландырады, бірдей штаты бар, ал банк президенті бір уақытта ХДҚ президенті болып табылады. Бұл екі ұйымның басты айырмашылығы - олар несие беру үшін қаржылық қаражатты алу және елдерге несие беру шарттарында ғана. ХҚДБ елдерге (көлік пен байланысты дамытуға; қоршаған ортаны қорғау жөніндегі

жобаларды жүзеге асыруға; ауыл шаруашылығы мен энергетиканы дамытуға; халықаралық қаржы нарықтарындағы операциялар бойынша пайыздық мөлшерлемелерді төлеуге; экономикалық ғылыми-техникалық тақырып бойынша консультациялар мен зерттеулер жүргізуге арналған кредиттер ұсынады) осы елдердің нарық деңгейіне сәйкес келетін пайыздық мөлшерлемелер бойынша орташа табыс деңгейімен, ал ХДҚ табысы төмен елдерге ең төменгі пайыздық мөлшерлемелер бойынша немесе пайызсыз несиелермен қамтамасыз етеді. Олар несиелердің екі негізгі түрін ұсынады: инвестициялық несиелер және даму мақсаттары үшін несиелер. Инвестициялық несиелер экономиканың түрлі секторларындағы элеуметтік-экономикалық даму жобалары шеңберінде тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер өндірісін қаржыландыру үшін ұсынылады. Даму мақсаттарына арналған кредиттер саяси және институционалдық реформаларды қолдау мақсатында қарастырылады. Гранттар инновацияларды ынталандыру, ұйымдар арасындағы ынтымақтастық және жергілікті мүдделі тараптардың жобалармен жұмыс істеуге қатысуы арқылы жобаларды әзірлеуді қаржыландыру үшін беріледі (*Ждановская, 2015*).

Міне 70 жылдан астам уақыт ішінде ХҚДБ клиенттер елдері үшін және 1947 жылғы алғашқы облигациялар шыққаннан бері Банк 1 триллион долларға жуық қаражат жұмылдырып келеді. 2020 қаржылық жылы, ең жоғары несиелік рейтингі және мықты нарық позициясы арқасында ХҚДБ Банк мандатын қолдау және клиенттерге көмектесу, тәуекелді басқару және күйзеліске тұрақтылықты қалыптастыру үшін 75 миллиард доллар қаражат тартты. 2020 жылдың сәуірінде ХҚДБ үш күнде COVID-19-пен күресу үшін 3 күннің ішінде тұрақты даму облигацияларын шығару арқылы 15 млрд. доллар, сондай-ақ өтеу мерзімі 5 жылдық облигацияларды 8 млрд. доллар көлемінде жұмылдырды, осылай облигациялар шығару көлемі бойынша ең ірі ұлттық органдардан жоғары тұратын мекеме болып табылды.

ХДҚ COVID-19 әсерінен өте қиын жағдайға тап болған кедей елдерге көмектеседі. 2020 жылы ХДҚ 8 млрд. АҚШ долларын құрайтын облигация шығарды. Осы 2020 жылы британдық фунт стерлинг, шведтік крона сияқты қосымша валюталарда да дебюттық облигациялар шығарды. ХДҚ сондай-ақ ең жоғары несиелік рейтингке ие және жаңа нарықтарда кеңейтуді жалғастыруда.

Банк нарықтарды кеңейтуге және әлемнің ең күрделі даму міндеттерін шешуге қажетті қаржыландыруды қамтамасыз етуге көмектесетін инновациялық қаржыландыру тетіктерін дамытуға көмектеседі. Тұрақты даму облигацияларын шығару арқылы біз өте кедейлікті жою және теңсіздікті азайту жөніндегі миссиямызға сәйкес бірқатар басым бағыттарды қаржыландыруды қолдайды. Бұл облигациялар жергілікті капитал нарығының дамуына, әсіресе, табысы төмен елдерде үлес қосады. 2020 жылдың қаңтарында шетелдік инвесторларға оның өсіп келе жатқан экономикасына оның валютасы арқылы қол жеткізуге мүмкіндік беріп, Руанда франкімен бірінші ХҚДБ облигациясы шығарылды. Бұл ХҚДБ облигацияларын шығарған Сахараның оңтүстігіндегі жетінші валюта.

Тұрақты даму облигациялары инвесторларға пайда табуға және сонымен бірге оң әсер етуге, тұрақты инвестициялық басымдықтарын бекітуге және жаһандық даму мақсаттарын қолдауға мүмкіндік береді. 2020 жылдың мамырында Банк алғаш рет Орнықты даму облигацияларына әсер ету туралы есепті жариялады. Бұл ХҚДБ облигацияларының барлық шығарылымдарын қамтиды және қатаң мөлдірлік пен ақпаратты ашу стандарттарын сақтай отырып, нарық қатысушыларымен жұмыс жасаудың негізгі бөлігі болып табылады.

Елдердің денсаулық сақтау бағдарламалары туралы және банктің олардың COVID-19-пен күресудегі күш-жігерін қалай қолдайтыны туралы хабардар ету үшін 2020 жылдың сәуірінде ХҚДБ әлемдік инвесторларға 11,5 миллиард крон кремінде екі жылдық эталондық облигация шығарды және оның өтеу мерзімі үш жыл 1,5 миллиард фунт стерлинг.

ХҚДБ-ның облигациялары сонымен қатар COVID-19 жаһандық мәселесі болып табылатын азық-түлік қауіпсіздігі туралы хабардар болуға көмектеседі. 2019 жылдың қыркүйегінде ХҚДБ Банктің несиелік бағдарламасын қолдау үшін жалпы сомасы 500 миллион АҚШ долларын құрайтын облигациялар шығарды, оның ішінде азық-түлік шығыны мен ысыраппен күресу және инфрақұрылымды нығайту, нарықтарға және логистикалық қызметтерге қол жетімділікті кеңейту және қалдықтарды басқару тиімділігін арттыру үшін 4,6 млрд. Барлығы 2010 жылы осы мақсат үшін 1,7 миллиард АҚШ доллары көлемінде облигациялар шығарылды.

Жасыл облигациялардың ең ірі эмитенттерінің бірі ретінде ХҚДБ инвесторларға климаттың өзгеруінің салдарларын жою үшін даму шешімдерін қолдауға көмектесу арқылы климаттың өзгеруі жобаларын қолдайды. 2008 жылы әлемдегі алғашқы жасыл облигацияларды шығарғаннан бері 22 валютада 165-тен астам жасыл облигациялар шығаруды аяқтады, жалпы сомасы 14 млрд. 2019 жылдың қарашасында біз DKK-да көрсетілген алғашқы жасыл облигация және Дания нарығында егеменді, ұлтүстілік немесе мемлекеттік эмитент шығарған ең ұзақ мерзімді жасыл облигация болып табылатын, өтеу мерзімі 20 жыл болатын 3 миллиард DKK жасыл облигация шығарды.

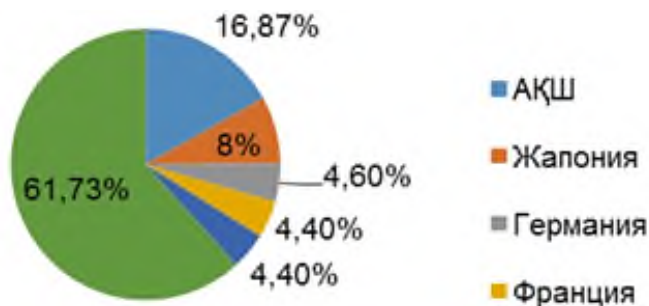
Дүниежүзілік бану Индонезия, Кения, Колумбия және Малайзияны қоса алғанда, дамушы нарықтардағы субұлттық және тәуелсіз эмитенттерге техникалық көмек көрсетеміз. Сондай-ақ, дамушы нарықтардағы орнықты қаржыландыруға ықпал ету үшін ұлттық жасыл таксономияны дамыту жөніндегі нұсқаулықты жариялады, эмитенттер мен инвесторларға экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық зерттеулер жүргізді, егемен эмитенттер мен инвесторлар арасындағы диалогты дамыту үшін семинарлар ұйымдастырды.

Бірлескен капитал нарығын дамыту бағдарламасы сияқты бастамалар арқылы Банк тобы дамушы нарыққа және дамушы елдерге капитал нарығын тереңдету және жеке капиталды жергілікті валютаға жұмылдыру үшін

техникалық көмек көрсетеді, осылайша олар инфрақұрылымды, тұрғын үйді қоса алғанда, құрылыс, ауыл шаруашылығы сияқты стратегиялық секторларды, шағын және орта кәсіпкерлікті қаржыландыруды арттыра алады.

Несиелер мен гранттарды қолдауға арналған қаражат (ХҚДБ және ХДҚ) бірнеше тәсілдермен жұмылдырылады. Дамушы елдер үшін ХҚДБ қарыздары негізінен әлемдік қаржы нарықтарында «AAA» рейтингімен облигацияларды сату арқылы қаржыландырылады. ХҚДБ облигациялары Солтүстік Америка, Еуропа және Азия елдерінде жеке және институционалдық инвесторлардың кең ауқымын иеленеді. ХҚДБ мұндай несиелік операциялардан аз пайыздық кіріс алады және ол кірісінің негізгі бөлігін

өз капиталын несиелендіру арқылы алады. Бұл капитал уақыт өте келе жинақталған резервтер мен ұйымның 189 акционерлік мемлекеті салған қаражаттан тұрады. ХҚДБ-ға мүше елдің дауыс саны оның жарғылық капиталға қосқан жарнасымен айқындалады. ХҚДБ-да ең көп дауыс санын иеленуші алдыңғы қатарлы елдер: АҚШ - 16,87%, Жапония - 8,0%, Германия - 4,6%, Франция және Ұлыбритания - 4,4% - дан (1-сурет). Аталған елдер ХҚДБ-ның кредиттік саясатын жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады. Дүниежүзілік Банктің операциялық шығыстары ХҚДБ кірістерінен де төленеді және ХДҚ мен бірқатар елдердің берешек ауыртпалығын жеңілдету мақсатында жарналар жүзеге асырылады.

1-сурет – Негізгі капитал салымшылары

ХДҚ ел аумағының көлемін, халықтың жан басына шаққандағы жылдық табысын, экономикалық саясаттың тиімділік дәрежесін ескере отырып, әртүрлі жеңілдікті шарттарымен несиелендіру саясатын жүргізеді. Бұл ХДҚ кредиттері 25-40 жылдан астам мерзімге нөлдік немесе өте төмен пайызбен берілетінін және 5-10 жылдан бастап жеңілдікті кезеңді көздейтінін білдіреді. Несиелер мемлекеттің немесе оның аумағының ұлттық валютасымен беріледі. ХДҚ сонымен қатар қарыз дағдарысы қаупі бар елдерге гранттар береді. ХДҚ - әлемдегі ең кедей 82 елдің ең үлкен көмек көздерінің бірі, оның 40-ы Африкада, сонымен қатар осы елдерде негізгі әлеуметтік қызметтерді ұсынатын донорлық қаражаттың ең үлкен көзі. Қосымша ресурстар 35-40 жыл мерзімге берілетін қарыздардың негізгі сомасын және кейіннен қайта кредиттеу үшін қолжетімді болатын пайызсыз қарыздарды өтеу процесінде қайтадан

құрылады. ХДҚ қаржыландыратын әрбір жоба қаржылық көмекті барынша тиімді пайдалану мақсатында саяси-экономикалық сараптамадан өтеді (*Годовой отчет, 2020*).

ХҚДБ-ның барлық несиелері коммерциялық шарттарды қарастыралатындықтан, кредиттердің негізгі бөлігі жеке коммерциялық қарыздар бойынша талаптарға ұқсас шарттарда жасалынады. ХҚДБ қарыздары мүше ел Үкіметінің кепілдігімен беріледі. Қарыздарға қызмет көрсету бойынша төлемдер олар берілгеннен кейін 5 жылдан кейін басталады, ал бүкіл өтеу мерзімі 15-20 жылдан аспайды. Несие алушы елдер ХҚДБ ұсынымдарын орындауға, қарыздарды пайдалану туралы есеп беруге және оған барлық қажетті ақпаратты беруге міндетті.

Қаржы жылының соңында Дүниежүзілік банк, әдетте, кейбір қарыздар бойынша алынатын пайыздар,

сондай-ақ кейбір көрсетілген қызметтер үшін алынатын алымдар есебінен алатын оң сальдоға ие болады.

Халықаралық қаржы ұйымы Дүниежүзілік банктің халықаралық

кредиттеу жүйесіндегі маңыздылығын, яғни рөлін анықтау үшін 2018-2020 жылдар аралығындағы несиелендіру жұмыстарына талдау жасалынады.

1-кесте. Халықаралық қайта құру және даму банкінің 2018-2020 жылдар аралығындағы аймақтар бойынша берілген несиелер көлемі

Аймақтар	2018 жыл		2019 жыл		2020 жыл	
	(млн. долл.)	%	(млн. долл.)	%	(млн. долл.)	%
Африка	734	4,2	690	3,4	1087	5,4
Шығыс Азия және Тынық мұхиты аймағы	3476	20,2	5048	25,1	4679	23,1
Европа және Орталық Азия	4134	23,8	2209	11	3100	15,3
Латын Америкасы және Кариб бассейні	4066	23,3	4847	24	5799	28,7
Таяу Шығыс және Солтүстік Африка	3281	18,8	4790	23,7	2415	11,9
Оңтүстік Азия	1698	9,7	2598	12,8	3158	15,6
Барлығы:	17389	100	20185	100	20238	100

1- кестеден көріп отырғанымыздай Халықаралық қайта құру және даму банкінің 2020 жылы несиелер көлемінің басым бөлігін яғни 28,7% Латын Америкасы және Кариб бассейні елдеріне жұмсағанын көруге болады. Сондай-ақ Шығыс Азия және Тынық мұхиты аймағы елдеріне жұмсалған несиелер көлемі 2019 жылмен салыстырғанда шамалы азайып 4679 млн.долл құрады.

Дәлірек айтқанда берілген несиелердің (2-сурет) 60%-дан астамы дамуы тұрақты немесе дамушы және банк капиталының негізгі салымшылары болып табылатын Қытай, Индия, Түркия,

Эфиопия, Египет, Индонезия және Ресейге тиесілі.

Халықаралық қайта құру және даму банкінің 2020 жылы ең аз несиелер көлемі Африка елдеріне тиесілі, яғни жалпы 20238 млн.долл несиелердің 5,4% берілді.

Әрі қарай 2-кестеде Халықаралық даму қауымдастығының 2018-2020 жылдар аралығындағы берілген несиелер көлемі бағаланды.

2-кесте бойынша Халықаралық даму қауымдастығының 2020 жылы аймақтар бойынша берілген несиелердің көлемі жалпы 21,2 млрд.долл құрады, бұл сома 2019 жылмен салыстырғанда 17%-а артық.

2-кесте. Халықаралық даму қауымдастығының 2018-2020 жылдар аралығындағы аймақтар бойынша берілген несиелер көлемі

Аймақтар	2018 жыл		2019 жыл		2020 жыл	
	(млн. долл.)	%	(млн. долл.)	%	(млн. долл.)	%
Африка	8206	57,1	10190	58,1	13373	63,1
Шығыс Азия және Тынық мұхиты аймағы	1252	8,7	1282	7,3	1589	7,5
Европа және Орталық Азия	298	2,1	931	5,3	365	1,7
Латын Америкасы және Кариб бассейні	223	1,6	340	1,9	466	2,2
Таяу Шығыс және Солтүстік Африка	569	4,0	647	3,7	151	0,7
Оңтүстік Азия	3835	26,7	4159	23,7	5235	24,7
Барлығы:	14383	100	17549	100	21179	100

Халықаралық даму қауымдастығымен берілетін қаражат көлемінің ең көп мөлшері Африка

елдеріне тиесілі, яғни жалпы қаржының 63% осы елге беріледі.

ХҚДБ мен ХДҚ әлемдік капитал нарықтарындағы өз клиенттеріне қаражат жұмылдырады. 2020 қаржы жылында Covid-19 пандемиясымен күресу үшін банк операцияларының ауқымын кеңейтуге байланысты бұрын-соңды болмаған көлемде қаржыландыру тартылды, тәуекелдерді басқаруға күш салынды және сонымен бірге клиенттерге кеңес беру қызметтерін көрсетуді жалғастырды. Шұғыл жобаларды қолдау үшін қарыздар мен гранттар қаражатын жедел ұсына отырып, Банк елдерге пандемияның медициналық, экономикалық және әлеуметтік салдарын жеңуге көмектесті. Бұдан басқа, Банк даму саласындағы проблемаларды шешуде елдерге көмек көрсету үшін қаражаттың үздіксіз аударылуына кепілдік беретін бизнес-процестердің үздіксіздігін қамтамасыз етудің сенімді тетіктерін енгізді.

ХҚДБ мен ХДҚ үшін қаражат тартудан басқа, банктің қазынашылық басқармасы құны 184 млрд АҚШ долларынан асатын активтерді басқаруды жүзеге асырады.

Банктің Қазынашылық департаменті ХҚДБ және ХДҚ -на қаражат жинаумен қатар, осы топқа тиесілі 184 миллиард доллардан астам активтерді, сондай-ақ орталық клиенттерді, үкіметтік зейнетақы қорларын, тәуелсіз байлық қорларын және халықаралық қаржы институттарын қоса алғанда, 76 клиентті, сонымен қатар әлемнің 138 еліндегі 125 валютадағы 7,6 триллионнан астам АҚШ доллары мөлшеріндегі ақша ағындарын басқарады.

Тәжірибе мен нәтижелер.

Жоғарыдағы кестелер бойынша нақты нәтижелерді талдайық. 2020 қаржы жылында Дүниежүзілік Банк (ХҚДБ / ХДҚ) серіктес елдерге несиелер, несиелер, гранттар және кепілдіктер түрінде бөлінген қаржы 58,3 млрд.долл құрады. 2020 қаржы жылында ХҚДБ 152 жаңа операцияға 28,0 миллиард доллар бөлді, оның 10-ы ХҚДБ және ХДҚ-ның аралас операциялары. ХДҚ 305 жаңа операцияға 30,4 миллиард доллар бөлді, оның 10-ы ХҚДБ және ХДҚ-ның аралас операциялары.

Ал енді аймақтарға берілген несиелер мен қаражаттарды талдау

келесі нәтижелерді берді:

2020 қаржы жылы Дүниежүзілік банк 156 транзакция үшін Африка аймағына 20,8 миллиард доллар несие беруді мақұлдады, оның ішінде 1,7 миллиард АҚШ долларын құрайтын ХҚДБ міндеттемелері және 19,1 миллиард АҚШ доллары ХДҚ қорында. Сегіз елмен ақылы консультациялық қызметтер келісімінен түскен табыс 11 миллион долларды құрады. Африкадағы елдерге адам капиталын құруға және әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтуге, сауданы және басқаруды жақсартуға, мемлекеттік инвестицияларды қолдауға және жеке өндірістердің маңызды салаларында жеке қаржыландыруды кеңейтуге, жұмыс орындарын құруды ынталандыруға, климаттың өзгеруі мен себептері мен салдарларын шешуге арналған цифрлық технологияны пайдалануға көмектеседі. COVID-19-ға дайындық пен ден қоюдың жаһандық Стратегиялық бағдарламасы шеңберінде 2020 жылы Банк Африкаға қатысты 28 жаңа операцияны (\$ 493 млн) мақұлдады және қолданыстағы 27 жобаны қаржыландыруды қайта бөлді (\$ 476 млн).

Шығыс Азия және Тынық мұхиты аймағына 2020 қаржы жылы Дүниежүзілік банк 77 транзакцияға 7,3 миллиард доллар несие беруді мақұлдады, оның ішінде 4,8 миллиард АҚШ доллары мөлшеріндегі ХҚДБ міндеттемелері және 2,5 миллиард АҚШ доллары ХДҚ-мен сақталған қаражат түрінде болды. Банк сондай-ақ жалпы құны шамамен 4 миллион АҚШ долларын құрайтын қайтарымды консультациялық келісімдер жасасты. Аймақтағы жұмысында Банк үш негізгі тірекке басымдық береді: адами капиталды дамыту және әлеуметтік инклюзияға ықпал ету, жеке сектор басқаратын экономикалық өсім, күйзелістер мен климаттың өзгеруіне қарсы тұру.

Европа және Орталық Азия аймақтарына 2020 жылы Дүниежүзілік банк 64 транзакцияға 7,2 миллиард доллар несие беруді мақұлдады, оның ішінде 5,7 миллиард АҚШ долларын құрайтын ХҚДБ міндеттемелері және 1,5 миллиард АҚШ доллары ХДҚ-мен сақталған қаражат. Банк сондай-ақ жеті елмен жалпы құны 75 миллион долларды құрайтын 39 ақылы консультациялық

қызмет туралы келісімшарттар жасасты. Денсаулық сақтау нәтижелерін жақсартуға, білім беру жүйесін жетілдіруге, кәсіптік оқытуды дамытуға және тұрақты және тұрақты экономикалық өсімді қамтамасыз етуге бағытталған елдермен даму мақсаттарына қол жеткізуге дайын. COVID-19 пандемиясын тежеу үшін денсаулық сақтау жүйесінің әлеуетін арттыруға және тиімділігін арттыруға және әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етуге баса назар аударылды. Қаржыландырудан басқа, елдерге пандемияның әсерін жеңуге көмектесетін және аймақтағы үкіметтің іс-әрекетінің ауқымына, фокусына және әсеріне ықпал ететін консультациялық қызметтер ұсынылды.

Латын Америкасы және Кариб бассейні аймағына 2020 жылы Дүниежүзілік банк 67 транзакция үшін аймаққа 7,8 миллиард доллар несиені беруді мақұлдады, оның ішінде ХҚДБ-нің міндеттемелері бойынша 6,8 миллиард доллар және ХДҚ резервінде тұрған 1 миллиард доллар. Банк екі елмен жалпы құны 2 миллиард АҚШ долларын құрайтын алты қайтарымды консультациялық келісімшарт жасасты. Дүниежүзілік банктің бұл аймақтағы қызметі үш негізгі бағытты көздейді. Біріншісі - өнімділікті, бәсекеге қабілеттілікті, ашықтық пен есептілікті арттыру, дәстүрлі түрде әлеуметтік жағынан шеттетілген адамдар тобын, оның ішінде жергілікті халықты, африкалық тектес ұрпақтарды және ауылдық қоғамдастықтардың өкілдерін біріктіру арқылы халықтың барлық салалары үшін экономикалық өсуге ықпал ету, жеке инвестицияларды тарту. Екінші бағыт - бұл жұмыс сипатының өзгеруінен туындаған қиындықтар мен мүмкіндіктерге адамдарды дайындауға арналған адами капиталға инвестициялар. Үшінші тірек - бұл елдерге табиғи апаттар, экономикалық тұрақсыздық, көші-қон, қылмыс пен зорлық-зомбылық, жұқпалы аурулар сияқты күйзелістерді жақсы басқаруға және оларға қарсы тұруға мүмкіндік беру үшін тұрақтылықты қалыптастыру (*Annual Report, 2020*).

Таяу Шығыс және Солтүстік Африка аймағына 2020 қаржы жылы Дүниежүзілік банк 22 транзакцияға 3,6 миллиард

доллар несиені беруді мақұлдады, оның ішінде ХҚДБ міндеттемелері 3,4 миллиард доллар және ХДҚ-мен сақталған 203 миллион доллар қаражат. Қосымша 103 миллион доллар Батыс жағалау мен Газа секторындағы жобаларға жіберілді. Банк 140 консультациялық қызмет пен талдау жүргізді, ал ақылы консультациялық қызметтер келісімінен түскен табыс 65 миллион долларға жетті. Кеңейтілген консультациялық қызмет бағдарламасы GCC мүше елдеріндегі реформалар процесіне одан әрі қолдау көрсетуді жалғастыруда.

Оңтүстік Азия елдеріне Дүниежүзілік банк 2020 қаржы жылында 61 транзакцияға 11,7 миллиард долл. мақұлдады, оның ішінде ХҚДБ бойынша міндеттемелер - 5,6 миллиард долл. және міндеттемелер бойынша 6,1 миллиард долл. құрады. Банк сонымен бірге сегіз мемлекетке 122 консультативті-аналитикалық қызмет көрсетті, жалпы құны 83 миллион доллар, энергетикалық секторды реформалау, әйелдердің жұмыс күшіне қатысу және климаттың өзгеруі сияқты мәселелер бойынша техникалық кеңестер берді. Банк халықтың барлық топтары үшін тұрақты экономикалық өсімді қамтамасыз етуге, адамдарға қаражат салуға және күйзеліске тұрақтылықты қалыптастыруға ерекше назар аударады. Банк көмегінің негізгі бағыттары - жеке сектордың жетекшілігімен жұмыс орындарын құруға ықпал ететін экономикалық саясат реформаларын қолдау, баланың дамуын тежейтін өсуді тоқтату, жұмыс күшіндегі әйелдер үлесін арттыру, босқындарды, оралмандарды және ішкі қоныс аударушыларды қолдау, климаттық тәуекелдерді азайту, соның ішінде табиғи апаттарға дайындықты арттыру.

Талқылау және қорытынды.

Қаржыландыру көлемінің едәуір ұлғаюы (1,2-кестелер), іс жүзінде әлемдік экономиканың барлық аймақтарда байқалды, бір жағынан 2030 жылға қарай белгіленген мақсаттарға қол жеткізу үшін әзірленген бағдарламалардың санымен көптігімен байланысты. Алайда, екінші жағынан, бұл елдердің Дүниежүзілік банктің несиелеріне тәуелділігінің артып келе жатқанын және экономикалық өсуді мен өз азаматтарына лайықты өмір сүру

деңгейін өз бетінше қамтамасыз ете алмайтындығын көрсетеді. Оның үстіне, біз дағдарыс кезіндегідей қаржылық қолдауды қажет ететін қазіргі заманғы әлемдік экономика жүйесінің әлсіздігін көре аламыз (Feibelman, 2013).

Әлемнің геосаяси аренасындағы ең ірі факторлардың бірі ретінде Дүниежүзілік банк көптеген елдердің өзіне қарасты қаржылық тәуелділігі арқылы өзінің саяси позициясын күшейткенің көруге болады. Мұндай ауқымдағы қаржы институттарын құрудың өзі халықаралық саяси және қаржылық реттеу режимдерін дамытудың және бақылаудың жаңа кезеңі болғанын жоққа шығаруға болмайды. Барлық алдыңғы әлемдік валюталық жүйелер, ірі қаржылық капитал желілері жеке банкирлер мен қаржыгерлердің қолында болды, олар өздері ұйымдастырып, басқарып, пайда табу үшін қолданады. Осылайша, әлемдік ақша пайда табуға бағытталған жанама өнім болды.

Дүниежүзілік банк тобы әлемдік қауымдастық жүргізіп жатқан, пандемиямен күрестің алдыңғы қатарында. Наурызда Атқарушы директорлар кеңесі елдерге денсаулық сақтау саласындағы шұғыл қажеттіліктерін қанағаттандыруға және экономиканы қалпына келтіруді тездетуге көмектесуге тартылған жедел көмектің жаңа тетігін бекітті.

Дүниежүзілік банк тобы 15 ай бойы – 2021 жылдың маусым айының соңына дейін бірқатар жаңа операциялар, қазіргі уақытта жүзеге асырылып жатқан жобаларды қайта құрылымдау, табиғи апат жағдайында несие қаражатының кейінге қалдырылған іріктеу опцияларын белсендіру және жеке сектор күштерімен іске асырылатын, қайта құрылымдау мен қалпына келтіруге ықпал ететін тұрақты шешімдерді қолдау аясында елдер қабылдаған, COVID 19-ға қарсы күрес шараларын қолдауға 160 млрд АҚШ долларына дейін жіберуді жоспарлап отыр. Пандемияға байланысты 2020 жылы тағы 100 миллионға жуық адам кедейлік шегінен төмен жағдайда болуы мүмкін. Әсіресе ТҚЗ-тан зардап шеккен елдер пандемияның медициналық, әлеуметтік және экономикалық салдарына осал.

Жеке сектормен өзара әрекеттесу

осы төтенше жағдайды шешуде үлкен рөл атқарады және IFC Банк Тобының күш-жігеріне қосқан үлесі ретінде 2021 жылғы маусым айының соңына дейін 47 миллиард АҚШ доллары көлемінде қаржылық көмек көрсетуді ойласытырып отыр. АҚШ 2021 жылдың маусым айының соңына дейін. Қазіргі уақытта IFC, компанияларға шаруашылық қызметін жалғастыруға және дағдарыс кезінде жұмыс орындарын сақтауға көмектесу үшін көлемі 8 млрд АҚШ долларын құрайтын бастапқы көмек пакетін ұсынып отыр. Бұл көмек пакеті осал секторлардағы, оның ішінде инфрақұрылым, өңдеу өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы және қызмет көрсету салаларындағы қазіргі клиенттерге қолдау көрсетуге және қаржы мекемелерінің тауарларды импорттау және экспорттау компанияларына сауданы қаржыландыру өтімділігін, сондай-ақ бизнеске өз айналым капиталын сақтауға мүмкіндік беретін несиелер қамтамасыз етуіне мүмкіндік береді. Қазір IFC дағдарысқа қарсы шараларының екінші кезеңін әзірлеуде, онда Корпорация өзінің қазіргі және жаңа клиенттеріне қолдау көрсетеді. Бұл көмектің құрамдас бөліктерінің бірі - медициналық мақсаттағы өмірлік маңызы бар тауарларға, оның ішінде бетперделерге, ӘЖЖ аппараттарына, тест-жүйелерге, ал сайып келгенде вакциналарға қолжетімділікті кеңейтуге арналған, Денсаулық сақтаудың жаһандық платформасын құру болады. Бұл өндірушілер, шикізаттың маңызды түрлерін жеткізушілер және қызмет көрсетушілер үшін, оларға дамушы елдерді осы тауарлармен және қызметтермен қамтамасыз ету мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік беретін қаржыландыру көзі болады. IFC бұл үшін өз қаражатынан 2 млрд АҚШ долларын бөледі және осындай мөлшерде жеке сектордағы серіктестерінің қаражатын тартады. Бұдан басқа, Корпорация олардың қызметін қалпына келтіру кезеңінде компаниялар мен қаржы мекемелерін қайта құрылымдауға және қайта капиталдандыруға жәрдем көрсетеді.

Банк бұдан әрі де ауқымды әрі жедел әрекет ете отырып, барынша нәтижелілікке қол жеткізуге ұмтыла

отырып және пандемиямен тиімді күресу үшін қаржылық мүмкіндіктерді қамтамасыз ете отырып, көмек көрсететін болады. Бұдан әрі де Банк тобының барлық мекемелерінің күш-жігерін біріктіре отырып, мемлекеттік және жеке секторлардың күштерімен жүзеге асырылатын шешімдердің дұрыс арақатынасын іздестіріп, клиенттермен және серіктестермен бірлесіп пандемиямен күрес жүргізетін болады.

Дағдарыстың теңдессіз ауқымына және Банк елдерге өз көмегін қалай қайта ұйымдастырғанына қарамастан, ұзақ мерзімді миссиясы өзгерістерге

ұшыраған жоқ. Банктің негізгі мақсаты аса кедейшілікті жою және жалпы әл – ауқатты тұрақты арттыруды жеделдету сияқты мақсаттарға ұмтылуды. Бұл үшін Банк өзінің күш-жігерін, ең алдымен, елдерге пандемияның салдарын тұрақты түрде жеңуге және сайып келгенде қалпына келтіруге және одан да күшті болуға көмектесуге бағыттайды.

Сондықтан Дүниежүзілік банктің жұмыс істеуі тек ақшалай, қаржылық және несиелік операциялармен ғана байланысты емес, олар адам құқықтарын қорғау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- Annual Report*. (2020). World Bank Lending. <https://pubdocs.worldbank.org/en/762731601494897599/WBAR20-App-FY20-Lending-Presentation.pdf>
- Feibelman, A. (2013). Europe and the Future of International Monetary Law. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 22, 115–152.
- Labunska, A. V. (2015). *Pravovyi status Mizhnarodnoho Valiutnoho Fondu ta spivrobotnytstvo z Ukrainoiu*. PhD Thesis. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. (in Ukrainian)
- Пушкарева, В. М. (2020) Международный банк реконструкции и развития МББР. *Большая российская энциклопедия*. <https://bigenc.ru/economics/text/2199525>.
- Годовой отчет всемирного банка*. (2020). <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/annual-report#anchor-annual>.
- Ждановская, А. А. (2015). Куда ведут Россию МВФ, Всемирный Банк и ВТО? *Книга 1. Механизмы создания зависимости*. Москва: Огни. 256 с.
- Самодурова, Н. В. (2015). *Всемирный банк: кредитование экономики*. М.: Финансы и статистика. 144 с.

REFERENCES

- Annual Report*. (2020). World Bank Lending. <https://pubdocs.worldbank.org/en/762731601494897599/WBAR20-App-FY20-Lending-Presentation.pdf>
- Feibelman, A. (2013). Europe and the Future of International Monetary Law. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 22, 115–152.
- Labunska, A. V. (2015). *Pravovyi status Mizhnarodnoho Valiutnoho Fondu ta spivrobotnytstvo z Ukrainoiu [Legal status of the International Monetary Fund and cooperation with Ukraine]*. PhD Thesis. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. (in Ukrainian)
- Pushkareva, V. M. (2020). Mezhdunarodnyj bank rekonstrukcii i razvitiya MBBR. *Bol'shaya rossijskaya enciklopediya. [International Bank for Reconstruction and Development IBRD. The Great Russian Encyclopedia]*. <https://bigenc.ru/economics/text/2199525> (in Russian).
- Godovoj otchet vseirnogo banka [Annual report of the World Bank]*. (2020). <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/annual-report#anchor-annual> (in Russian).
- Zhdanovskaya, A. A. (2015). Kuda vedut Rossiyu MVF, Vseirnnyj Bank i VTO? *Kniga 1. Mekhanizmy sozdaniya zavisimosti [Where are the IMF, the World Bank and the WTO taking Russia? Book 1. Mechanisms for creating dependencies]*. Moskva: Ognj. 256 p. (in Russian).
- Samodurova, N. V. (2015). *Vseirnnyj bank: kreditovanie ekonomiki [World Bank: lending to the economy]*. M.: Finansy i statistika. 144 p. (in Russian).

THE ROLE OF THE WORLD BANK IN THE GLOBAL LENDING SYSTEM

Baubek SOMZHUREK, acting professor of the Department of International Relations of ENU. L.N. Gumileva, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Nur-Sultan, Kazakhstan, somzhurek@gmail.com

Raushan ELMURZAEVA, professor of the Department of International Relations of ENU. L.N. Gumileva, Ph.D., Nur-Sultan, Kazakhstan, relmurza@yandex.ru

Nurzhanat TALAPOVA, second-year candidate for a master's degree of international relations, L. N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan, talapova.17@mail.ru

РОЛЬ ВСЕМИРНОГО БАНКА В СИСТЕМЕ ГЛОБАЛЬНОГО КРЕДИТОВАНИЯ

Баубек СОМЖУРЕК, и.о. профессора кафедры международных отношений ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, кандидат исторических наук, доцент, Нур-Султан, Казахстан, somzhurek@gmail.com

Раушан ЕЛМURZAEVA, профессор кафедры международных отношений ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, к.э.н., Нур-Султан, Казахстан, relmurza@yandex.ru

Нуржанат ТАЛАПОВА, магистрант 2 курса специальности международные отношения, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Қазақстан, talapova.17@mail.ru